

FÖRSKOLEDIDAKTIK

– ATT UNDERVISA MED INRIKTNING MOT
BARNNS PROSOCIALA UTVECKLING

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Sofi Engström
Sara Hasselsjö

2020-FÖRSK-G32

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Förskolläraryrket, 210 hp

Svensk titel: Förskoledidaktik – Att undervisa med inriktning mot barns prosociala utveckling

Engelsk titel: Preschool didactics - Teaching with a focus on children's prosocial development

Utgivningsår: 2020

Författare: Sofi Engström och Sara Hasselsjö

Handledare: Susanne Klaar

Examinator: Disa Bergnehr

Nyckelord: prosocial, utveckling, empati, didaktik, aktiviteter, förskola

---

Sammanfattning

Skolverket (2019) belyser hur utvecklingen av barnens sociala förmågor sedan förskolans läroplan infördes, hamnat i bakgrunden då ämneskunskaperna fått ta större plats. En risk Löfgren (2015, s. 23) ser med detta är att Sveriges medborgare utbildas till att bli mer egocentrerade. I *Läroplan för förskolan* (Lpfö 2018, s. 5) beskrivs det att utbildningen ska ge möjlighet för barnen att utveckla sin förmåga till empati och omtanke om andra. Forskning visar att det är möjligt att planera aktiviteter som främjar barnens motivation till att handla med omsorg om andra (att dela med sig, hjälpa någon annan eller att kompromissa) (Cigala, Mori & Fangareggi, 2014). Öhman (2003, s. 29) lyfter fram att forskarna benämner dessa handlingar som prosociala.

Syftet med detta examensarbete är att utveckla kunskap om hur förskollärare beskriver att de genom undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling. Syftet är vidare att undersöka vilka didaktiska verktyg som används i det arbetet.

En kvalitativ metod med self report som redskap har använts för att uppnå syftet. Self report kan ses som en skriftlig intervju. 17 förskollärare har deltagit från totalt åtta förskolor i en kommun. De svarade på nio öppna frågor. Denna undersökning ligger till grund för två examensarbeten. Dessa arbeten lyfter fram två olika perspektiv på hur förskollärare kan arbeta med barns prosociala utveckling.

Resultatet i denna studie indikerar att förskollärare planerar och genomför undervisningsaktiviteter som tar fyra olika riktningar med syftet att utveckla barnens prosociala beteende. Aktiviteterna tar riktning mot: *handlingar som gynnar andra, att skapa vi-känsla, att lära känna sig själv* samt *att samtala och inta andras perspektiv*. Varje riktning är ämnad att utveckla olika egenskaper och ge förutsättningar för prosocial utveckling. Förskollärarna utnyttjar även *spontana situationer* med samma syfte. Didaktiska verktyg som används är: spel, pussel, musik, konstruktion, lek, utomhuspedagogik, skapande, massage, rörelse, smågrupper, drama, skönlitteratur, vila, film, sång, inomhusmiljö och AKK (alternativ och kompletterande kommunikation).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	1
INLEDNING	2
Syfte och frågeställningar	2
TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	4
Prosocialt beteende - en del av empati.....	4
Förskoledidaktik	4
Samtal, reflektion och att inta andras perspektiv	5
Lek	6
Högläsning	6
Estetisk verksamhet i förskolan.....	7
Bild.....	7
Drama.....	7
METOD	9
Arbetsfördelning	9
Self report	9
Urval	9
Genomförande	10
Bearbetning och analys.....	11
Forskningsetik	11
Forskningsetik i förhållande till metod.....	11
Forskningsetik i förhållande till deltagare	12
RESULTAT	13
Handlingar som gynnar andra	13
Att skapa vi-känsla	14
Att lära känna sig själv	14
Att samtala och inta andras perspektiv	15
Spontana situationer	16
Resultatsammanfattning.....	18

DISKUSSION	19
Resultatdiskussion	19
Handlingar som gynnar andra	19
Att skapa vi-känsla	19
Att lära känna sig själva	20
Att samtala och inta andras perspektiv	20
Att använda spontana situationer som didaktiskt verktyg	21
Metoddiskussion	22
Att skriva tre	23
Didaktiska konsekvenser	23
REFERENSER	- 1 -
(BILAGA 1) MISSIVBREV	- 4 -
(BILAGA 2) SAMTYCKESBLANKETT	- 5 -
(BILAGA 3) SELF REPORT	- 6 -

FÖRORD

Detta examensarbete utgör en av två delar i en studie utförd under hösten 2019 vid Högskolan i Borås. Dessa två delar är skrivna av tre studenter. I och med att vi valt att skriva två arbeten tillsammans accepterar vi även konsekvenserna det medför. Två av oss kommer att stå som ansvariga för det ena arbetet och en kommer ensam att stå ansvarig för det andra. Studien syftar till att belysa de handlingar inom vårt empatiska beteende som vi kallar prosociala; osjälviska handlingar som frivilligt utförs med omsorg om andra. Båda delstudierna synliggör olika sätt förskollärare beskriver att de arbetar med att utveckla barnens prosociala beteende. De kan med fördel läsas tillsammans då de bygger vidare på varandra. Det andra examensarbetets¹ syfte är att utveckla kunskap om hur förskollärare beskriver att de stöttar och motiverar barn till att handla prosocialt genom sitt förhållningssätt och agerande.

Vi vill börja med att delge ett tänkvärt citat som vi fick ta del av under vår första dag på förskollärarytbildningen.

“Kära lärare,

Jag är en överlevare från ett koncentrationsläger.

Mina ögon såg vad ingen människa borde få bevittna:

Gaskammare byggda av utbildade ingenjörer.

Barn förgiftade av bildade läkare.

Småbarn dödade av erfarna barnskötare.

Kvinnor och barn skjutna och brända av högskolestuderande.

Så därför, jag är misstänksam mot utbildning.

Min begäran och önskan är: Hjälp dina elever att bli humana människor!

Dina ansträngningar får aldrig producera kunniga monster, skickliga psykopater, lärda Eichmans.

Att kunna läsa, skriva och räkna är bara viktigt om det tjänar till att göra våra barn mer humana. “

-Okänd

---

¹ Examensarbete. *Att vara en god förebild – Relationen mellan förskolläraren och barns prosociala utveckling.*

INLEDNING

Det har genom tiderna funnits många olika åsikter om vilken funktion förskolan ska ha. Omsorg och utbildning har ställts mot varandra och setts som motpoler. Är förskolan mest till för att ta hand om våra barn eller ska fokus ligga på lärande? Under 1800-talet var levnadsstandarden för många familjer låg och behovet av barnomsorg stort. Det grundades småbarnsskolor och barnkrubbor vilket kan ses som rötterna till det som idag benämns som förskola. I dessa verksamheter fanns det ett visst pedagogiskt syfte men fokus låg på omsorg. Denna omsorg bestod till störst del av att tillfredsställa fysiska behov genom att tillgå med mat, hjälpa med hygien och ge tröst (Eidevald & Engdahl 2018, ss. 25–26). Skolverket (2019) beskriver hur begreppet omsorg i dagens förskola inbegriper dels att tillgodose barnens fysiska behov men även deras sociala, psykologiska och emotionella behov. *Läroplan för förskolan* (Lpfö 2018, s. 5) tillägger att utbildningen även ska ge möjlighet för barnen att utveckla sin förmåga till empati och omtanke om andra. Skolverket (2019) belyser hur dessa delar i samband med att förskolans läroplan infördes 1998, åsidosatts och hamnat i bakgrunden då ämneskunskaperna fått ta större plats.

Om förskolan fortsätter att utvecklas i en riktning där barn inte ges möjlighet att utveckla sin sociala kompetens, förmåga att reflektera eller uppmuntras till att se värdet i att hjälpa andra kan det leda till att medborgare i det svenska samhället i första hand kommer att utbildas i att fokusera på *sin egen utveckling*, istället för på sitt eget och andras *välmående* (Löfgren 2015, s.23). Detta anser vi är oroväckande för allas vår framtid. I Lpfö (2018, s. 7) har nu begreppet omsorg fått komma att ta större plats igen. Det betonas att omsorg, lärande och undervisning ska bilda en helhet och det är förskollärares ansvar att hitta balansen mellan dessa tre delar.

Under studietiden har vi fått allt större insikt om den stora betydelse förskollärares sätt att vara har för att både de och barnen ska må bra och utvecklas som människor. Med tanke på den nya läroplanens ökade fokus på omsorg började vi fundera på om omsorg skulle kunna ses som en ämneskunskap i förskolan, på samma sätt som exempelvis matematik och språk. Cigala, Mori och Fangareggi (2014) redogör för att det är möjligt att planera aktiviteter som främjar barnens motivation till att handla med omsorg om andra (att dela med sig, hjälpa någon annan eller att kompromissa). Öhman (2003, s. 29) lyfter fram att forskarna benämner dessa handlingar som prosociala. Ambitionen med detta arbete är att lyfta fram förskollärares egna erfarenheter och resonemang kring vilken riktning undervisningen tar som motiverar barnen att vilja handla prosocialt.

Syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att utveckla kunskap om hur förskollärare beskriver att de genom undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling. Syftet är vidare att undersöka vilka didaktiska verktyg som används i det arbetet. Nedan följer fem frågeställningar.

- Hur beskriver förskollärarna att de använder sig av aktiviteter för att få barnen att handla på ett sätt som gynnar andra?
- Hur beskriver förskollärarna att de använder sig av aktiviteter för att skapa vi-känsla i barngruppen?
- Hur beskriver förskollärarna att de använder sig av aktiviteter för att stötta barnens utveckling av sin självkännetdom?

- Hur beskriver förskollärarna att de undervisar med hjälp av samtal och genom att få barnen att inta andras perspektiv?
- Vilka didaktiska verktyg används i aktiviteterna med syfte att utveckla barnens prosociala beteende?

TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

I följande avsnitt presenteras vår samlade teori av begreppet *prosocial* samt relevant tidigare forskning om undervisning och didaktiska verktyg.

Prosocialt beteende - en del av empati

Öhman (2003, s. 9) beskriver prosocialt beteende som en del av empati. För att få förståelse för vad prosocialt beteende är följer därför en genomgång av vad empati är och hur det utvecklas.

Andréasson (2013, s. 202) beskriver att det inte finns någon korrekt definition av begreppet empati. Även Holm (2001, s. 67) belyser att begreppet empati används av många, men att det inte förstås på samma sätt av alla. Kinge (2015, ss. 58–59) redogör för empati som förmågan att vara lyhörd för andra människors känslor och kunna inta andras perspektiv. Det innefattar även förmågan och motivationen att handla empatiskt och på så sätt kommunicera vår förståelse till den andra personen. Öhman (2003, s. 9) kallar denna frivilliga handlingskraft för prosocialt beteende. Exempel på olika handlingar inom prosocialt beteende är: att hjälpa andra, dela med sig, kompromissa och trösta. Benson McMullen et.al (2009, s. 21) definierar prosocialt beteende som ett utåtriktat beteende med positiv påverkan på andra. Denna definition inbegriper inte att det behöver finnas en god intention, till skillnad från den tidigare. Den skillnaden gör att begreppet kan användas även när det är svårt att avgöra motivet till en handling, exempelvis kopplat till små barns beteende.

Sonnby-Borgström (2013, ss. 174–177) redogör för en teori med tre nivåer som handlar om förmågan att visa empati. I den tredje nivån finner människan motivation att handla prosocialt. För att förskollärare ska kunna stötta barnen till att nå denna nivå behöver de ha förståelse för vad som leder fram till den. Den *första nivån* i den empatiska processen startar med emotionell smitta. Emotionell smitta innebär i det här sammanhanget förmågan att känna av andras känslor. Sonnby-Borgström (2013, ss. 177–179, 182) beskriver att vi människor har en tendens att automatiskt imitera andras ansiktsuttryck och att forskning visar att det beror på att vi människor har spegelneuroner som gör att hjärnan aktiverar samma motoriska neuroner som den vi tittar på. Varje ansiktsuttryck är kopplat till en grundkänsla. När förskollärare ger barnen möjligheter att känna igen och förstå dessa grundkänslor kan imitationen av andras ansiktsuttryck hjälpa dem att förstå hur andra känner. Sonnby-Borgström (2013, ss. 183–184, 188) fortsätter förklara att människan i den *andra nivån* används fantasier, tidigare erfarenheter och reflektion för att inta andras perspektiv. Det är även viktigt att kunna reglera sina egna känslor när man smittats av den andres då emotionell stress kan försämra vår förmåga att vara lyhörd för andras behov. Öhman (2003, s. 49) belyser att detta därför är något förskollärare bör hjälpa barnen med. Den *tredje* och sista nivån förklarar Sonnby-Borgström (2013, ss. 192–193) kännetecknas av motivation att handla för att hjälpa den utsatta personen; att handla prosocialt.

Förskoledidaktik

Van Poeck och Östman (2019, ss. 59–69) beskriver tre dimensioner av undervisning. Dimensionen *kvalificering* har funktionen att förmedla specifika eller livsförberedande kunskaper. Det är lärdomar som ger förutsättningar för ett gott liv, exempelvis kunskaper som att korsa vägen vid ett övergångsställe eller lära sig att läsa och skriva. I förskolan och skolan ligger oftast ett explicit fokus på denna typ av undervisning. En annan funktion med undervisning är *socialisering*. Den är ämnad att överföra normer, värden och attityder som samhället och kulturen värderar högt. Den tredje och sista funktionen med undervisning är *subjektivering* (personlig utveckling). Målet är att lära känna sig själv och sätta sig i relation till det som tidigare lärts in. Kritiskt tänkande lärs ut för att värden ska kunna omvärderas och

formas för att i slutändan leda till att barnen blir tryggare i sig själva och sina åsikter. *Socialiserings-* och *subjektifieringsdimensionerna* påverkas av varandra och synliggörs inte av läraren på samma sätt som *kvalificeringsdimensionen*. Dock exponeras de värden och normer som läraren bär med sig även när målet är att förmedla specifik kunskap. Van Poeck och Östman (2019, ss. 59–69) belyser att detta sätt att se på undervisning kan hjälpa lärare att bli bättre på att planera utefter alla dimensioner i undervisningen och bli medvetna om vad som lärs ut.

Eidevald och Engdahl (2018, s. 10) beskriver att undervisning och lärande inte är samma sak. Lärande kan ske utan målstyrd undervisning och det finns ingen garanti att det som undervisas är det som lärs in. I Lpfö (2018, ss. 7, 12, 15, 19) beskrivs det att undervisning i förskolan innebär att utifrån ett planerat eller spontant innehåll syfta till utveckling och lärande kopplat till läroplanens mål. Det är förskollärares ansvar att undervisningen utvecklar varje enskilt barn utifrån deras tidigare kunskaper. Det är också förskollärares ansvar att barnen får social, emotionell och kognitiv stimulans. Det beskrivs att barnen ska få möjlighet att öka sin förståelse för andra, öka sin vilja att hjälpa dem och öva på att inta andras perspektiv. De ska även ges förutsättningar för att forma trygga relationer.

Öhman (2003, s. 49) beskriver att förskollärare behöver planera för att undervisa barn i hur de kan utveckla empati och motivationen att handla prosocialt.

I förskolan behöver pedagogen även göra upp en plan för hur hon kan stimulera varje enskilt barn att utveckla sin empatiska process. Särskilt viktigt är det att synliggöra de olika stegen i processen: att se, tolka, handla och utvärdera. Hur lär och handleder vi barn i empati?

Öhman 2003, s. 49

Hon belyser att det finns förmågor som barnen behöver få möjlighet att öva sig i och att förskolläraren ska leda dem i processen. Öhman (2003, s. 44) beskriver att barnen behöver veta vilka förväntningar som finns på dem och att förskollärare tillsammans med barnen ska forma tydliga regler som ska gälla på förskolan. Öhman (2003, ss. 49–50) förklarar att ett arbete som syftar till att stärka barns empatiförmåga behöver vara konkret och ha en tydlig igenkänningsfaktor för att nå barnen. Aktiviteter som planeras ska vara väl genomtänkta och alltid utgå från vad barnen behöver. Förskolläraren bör också hitta en balans mellan de aktiviteter som barnen själva väljer att delta i och vuxenledda aktiviteter för att undervisningen ska ske utefter barnens önskemål. Om verksamheten kan få arbetet med empati och prosocialt beteende att löpa som en röd tråd är det till fördel för alla relationer och aktiviteter i förskolan.

Samtal, reflektion och att inta andras perspektiv

Den teori med tre nivåer om förmågan att visa empati som Sonnby-Borgström (2013, ss. 174–177) redogör för kan liknas vid Öhmans (2003, s. 49) fyra steg. Hon belyser att varje steg i den empatiska processen är viktig. Barnen lär känna sina och andras känslor samt hur de ger sig tillkänna genom att de genomgår alla steg; att se, tolka, handla och utvärdera. Till skillnad från Sonnby- Borgström (2013, s. 174–177) innehåller Öhmans steg *utvärdering*. Hon belyser att barnen behöver hjälp och stöd med detta. När det kommer till att handla prosocialt och att visa medkänsla är det viktigt att barnen får möjlighet att pröva sig fram till ett sätt att agera. Det är också viktigt att barnen ges möjlighet att samtala med en vuxen och föra dialog om hur deras agerande påverkat situationen. I förskolan kan den vuxna vara en förskollärare. I Lpfö (2018, s. 5) slås det fast att “utbildningen ska ge barnen möjlighet att utveckla sin förmåga till empati

och omtanke om andra genom att uppmuntra och stärka deras medkänsla och inlevelse i andra människors situation”.

Lithoxoidou, Georgopoulos, Dimitriou och Xenitidou (2017) beskriver att barn kan utveckla en medvetenhet gällande hur deras handlingar påverkar andra. Cigala, Mori och Fangareggi (2014) beskriver att barn som fått delta i aktiviteter där de förväntas inta någon annans perspektiv eller se en annan bild av världen än den de själva skapat motiverar dem att vilja handla prosocialt. De belyser även vikten av att förskolläraren är delaktig under hela processen. Alla aktiviteter som beskrivs i deras studie startar med att förskolläraren berättar en berättelse. Barnen får sedan samtala och reflektera över vad de som var med i berättelsen kände och vad de var med om. Öhman (2003, s. 48) belyser vikten av att låta barnen uttrycka sina tankar och att det mellan barn och vuxen finns en öppenhet där utrymme ges att diskutera åsikter och värden. Hon beskriver också att barn gärna bearbetar sina tankar i handling och då fyller lek, sagor och drama en viktig funktion.

Massage är en aktivitet som Svinth (2018) beskriver hjälper deltagarna att inta andras perspektiv. När deltagarna möts i en delad erfarenhet av fysisk kontakt stärks banden till varandra. De får större förståelse för varandra och blir mer jämlika. Den som masseras behöver känna in hur den som masseras reagerar. Det kräver en lyhördhet och känslighet för den andres behov. Den som masseras känner sig i sin tur förstådd när kroppsspråk uppfattas rätt och besvaras. Massage som aktivitet stärker banden mellan deltagarna och bidrar till att skapa en god relation.

Lek

I detta examensarbete kommer vi att skilja mellan lek där barnen får möjlighet att sätta sig in i andras perspektiv (eller i en karaktär) och lekar med syftet att skapa gemenskap (“Kom alla mina kycklingar”). Spel och pussel ses som något fristående.

Öhman (2003, s. 49) beskriver att vuxenplanerade aktiviteter behöver finnas för att utveckla barns empati och därmed prosociala beteende men att det även behöver lämnas plats för barnens egeninitierade aktiviteter och lekar. Jensen (2013, ss. 88–89) förklarar att barn i leken övar upp sin beteendepertoar och hittar nya sätt att hantera situationer. Han beskriver social lek som all lek där minst två parter deltar. I social lek uppmärksammar barnen sin lekkamrats olika känslolägen för att anpassa sig efter dem. Jensen (2013, ss. 88–89) fortsätter att beskriva hur barnen förhandlar och turas om att bestämma lekens innehåll. Den sociala leken hjälper barnen att utveckla en social kompetens och motiverar dem att handla prosocialt.

Jensen (2013, s. 90) beskriver även låtsaslek; då objekt och person kan förvandlas till något annat. Han beskriver att sådana lekar kan ge barnen möjlighet att sätta sig in i andras perspektiv. Dels då de sätter sig in i en roll men även genom att de blir upplysta om att andra kan ha andra tankar om leksituationen de befinner sig i än de själva. Barnen stimuleras av detta och blir intresserade av att använda sig av andras tankar för att föra leken vidare. Att barn utvecklar sin sociala kompetens i leken är något även Öhman (2003, s. 100) lyfter. Hennes beskrivning av samlek överensstämmer med det som Jensen benämner som social lek och låtsaslek. Hon fortsätter belysa att leken är en värdefull del i barns empatiutveckling som i sin tur leder till att barnen handlar prosocialt.

Högläsning

I Cigala, Mori och Fangareggis (2014) forskning har barnen fått ta del av undervisning som utgått från en högläsningssituation. Barnen fick under ett flertal tillfällen använda drama och

bild för att gestalta och iscensätta sina tankar och ideer kring det de hört. Barnen fick sedan möjlighet att spela upp eller skapa en bild av det de samtalat om och på så vis uppleva historien genom flera sinnen. Lithoxidou, Georgopoulos, Dimitriou och Xenitidou (2017) beskriver att högläsning av barnböcker och tillhörande reflektion kan göra det lättare för barnen att inta andras perspektiv.

Estetisk verksamhet i förskolan

Paulsen (1996, s. 22) beskriver att det är möjligt för barnen att lära sociala egenskaper genom att använda sig av estetiska verksamheter i förskolan. Einarsson (2013 ss. 130–133) beskriver Lindströms modell om olika lärandeformer. Modellen beskriver att det är möjligt att ta till sig kunskap bland annat genom att använda sig av olika estetiska uttrycksformer. Målet är inte att öka kunskapen inom den estetiska uttrycksform som används, utan att använda det som medel för att nå förståelse inom ett annat ämne. I denna studie används Lindströms modell för att beskriva hur estetiska uttrycksformer kan användas som medel mot målet att utveckla ett prosocialt beteende hos barnen.

Estetiska aktiviteter kan även hjälpa barnen att få förståelse för begrepp samt vara ett verktyg för dem att reflektera tillsammans. Det kan ge dem en ökad förståelse för den värld de befinner sig i. Med hjälp av estetiska uttrycksformer kan barnen nå målområden kopplade till den sociala utvecklingen. Barnen bör få arbeta mot ett tydligt mål på ett sätt som känns meningsfullt för dem. Ett mål skulle kunna vara att utveckla omdöme, samvete och en medvetenhet om sig själv och sin omgivning (Paulsen 1996, ss. 25–26, 73, 84).

Bild

Granberg (2001, ss. 26–27) belyser att barn genom att arbeta med bild i förskolan kan skapa förståelse för begrepp, stärka sin identitet och utveckla sin kommunikationsförmåga. Om barn ges möjlighet att arbeta med bild och form kan de också hitta nya sätt att bearbeta sina känslor och upplevelser. Granberg (2001, ss. 26–27) förklarar även att små barn som i grupp får möjlighet till bildskapande utvecklar sin sociala kompetens och sitt prosociala beteende. Det stärker också vi-känslan och gemenskapen i gruppen. Sonnby-Borgström (2013, s. 190) beskriver hur det enklare skapas empatiska relationer mellan människor som känner varandra och har en positiv upplevelse av att umgås och att det stärker tendensen till empatisk inlevelse när vi känner oss som en del av en grupp. Benson McMullen et. al (2009) belyser att det kan vara en fördel att barnen till en början får möjlighet att lära känna varandra i mindre grupper för att sedan utvidga samhörigheten till att omfatta hela gruppen. Brodin och Hylander (2002, ss. 103–107) förklarar att barn först när de fått förståelse för sig själva och sina känslor kan ta hand om andras och att det därför är av stor vikt att vi stöttar barnen i det arbetet. När barnen är tillfreds med sig själva har de energi över att ge till andra.

Drama

Smith (2013) lyfter fram vikten av att aktiviteter utformas där barnen får möjlighet att använda sitt samvete för att fatta rätt beslut. Rollspel med dockor kan vara till hjälp då förskolläraren vill visa upp ett scenario för barnen som leder till reflektion om dockans val. Smith (2013) förklarar att det är lättare för barnen att sätta sig in i en karaktär och sätta ord på känslor då fokus inte finns på dem själva. Hyson och Taylor (2011) beskriver att förskolläraren kan forma aktiviteter där barnen leker och umgås tillsammans för att skapa en vi-känsla hos barnen.

I Lithoxidou, Georgopoulos, Dimitriou och Xenitidous (2017) forskning beskrivs hur barnen fick genomgå dramaövningar där de tillägnats djur eller växt-karaktärer. Detta för att ge dem chansen att inta ett annat perspektiv än sitt eget och ge dem möjlighet att reflektera över sin

påverkan på andra. Hägglund och Fredin (2011, ss. 72–73) beskriver att det är viktigt att diskussion och samtal får ta plats som en avslutande del av rollspel för att tillsammans synliggöra olika erfarenheter och möjliga sätt att agera. Det är en fördel om rollspelet utgår från verkligheten. Antingen ifrån något som de upplevt, hört eller något som kommer att hända. I rollspel är det viktigt att förskolläraren är tydlig med att beskriva det problem eller den frågeställning som ska synliggöras.

Även Rasmusson och Erberth (2008, ss. 150–151) belyser att det är möjligt att få barnen att sätta sig in i någon annans perspektiv genom att ge dem möjlighet att dramatisera olika problem och situationer i förskolan. De lyfter främst dramatisering av konflikter som en möjlighet att ge barnen en större förståelse för det de varit med om och ett sätt att synliggöra lösningar på problemet. De beskriver att barnen kan få en ökad distans mellan sina egna känslor och tankar med hjälp av djurkaraktärer eller dockteater. Det kan hjälpa dem att se bortom sig själva och sina egna behov.

METOD

Syftet med detta examensarbete är att utveckla kunskap om hur förskollärare beskriver att de genom undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling. Syftet är vidare att undersöka vilka didaktiska verktyg som används i det arbetet. Bryman (2018, s. 454) redogör för att kvalitativa metoder lämpar sig där syftet handlar om att få reda på individers subjektiva tankar och perspektiv. I denna studie används därför en kvalitativ metod. Nedan följer en beskrivning av undersökningens tillvägagångssätt och etiska ställningstaganden.

Arbetsfördelning

Detta examensarbete har genomförts av tre studenter och utgör en av två delar i en studie. Bortsett från den första framskrivningen av avsnittet om teori och tidigare forskning samt vissa delar av analysen, har samtliga moment genomförts och bearbetats gemensamt. För att komma vidare i arbetet har det varit värdefullt att kunna lyfta tankar och reflektioner med flera vilket även Bie (2014, ss. 89–90) belyser. Hon understryker värdet av reflektion i grupp.

I vissa sammanhang kan det vara en fördel att reflektera tillsammans med personer med olika bakgrund som bidrar med olika uppfattningar, tolkningar och förklaringar. Det kan vara nyttigt när du ska finna alternativa sätt att uppfatta en situation och det kan vara mycket lärorikt. En lärande reflektion lyckas du vanligen bäst med i dialog med andra som också reflekterar.

(Bie 2014, s. 89)

Self report

För att få reda på förskollärarnas resonemang har self report använts som redskap för datainsamlingen. Bryman (2018, s. 563) belyser att frågorna inom en kvalitativ studie bland annat kan syfta till att få reda på deltagarnas erfarenheter och förståelse av ett ämne. Self report (bilaga 3) kan ses som en form av skriftlig intervju. Den är uppbyggd på nio öppna frågor. Tre av frågorna syftade till att få svar på hur förskollärare beskriver att de motiverar barn till att handla prosocialt genom sitt förhållningssätt och agerande². Fem frågor syftade till att ge underlag till denna studie för att kunna uppnå syftet. Den sista frågan uppmanade förskollärarna att ge övriga kommentarer.

Kihlström (2007, s. 50) beskriver att öppna frågor syftar till att ta reda på respondentens erfarenheter och att de inte har ett givet svarsalternativ utan att respondenten behöver använda en beskrivande form av svar. Davidsson (2007, s. 71) beskriver att utformningen av frågor är mycket viktig vid användning av self report som redskap. Stor vikt och mycket tid lades därför på att formulera frågor. De formulerades baserat på den kunskap inom ämnesområdet som vi införskaffat. Fördelen med self report beskriver Davidsson (2007, s. 73) är att det finns tid för respondenterna att i lugn och ro svara på frågorna samt att de inte påverkas av intervjuarens närvaro och eventuella följdfrågor. Genom att använda detta redskap blev det även möjligt att ha fler respondenter än om muntliga intervjuer skulle ha använts.

Urval

Ett val som gjorts är att endast ha med utbildade förskollärare i studien då Lpfö (2018) redogör för att förskollärare har ett särskilt ansvar för undervisningen i förskolan. Rektorer kontaktades på förskolor som var inom ramen för hur långt vi kunde tänka oss att åka, då möjlighet till personlig kontakt ansågs vara viktigt vilket även Davidsson (2007, s. 79) betonar. På det sättet

---

² Examensarbete. *Att vara en god förebild – Relationen mellan förskolläraren och barns prosociala utveckling.*

skulle respondenterna få möjlighet att ställa frågor och vi skulle kunna ge information samt motivera personalen till att vilja delta i undersökningen.

Urvalet var målstyrt vilket innebär att det aktivt bestämdes utefter relevans för forskningsfrågan (Bryman 2018, s. 496). Syftet med examensarbetet fokuserar varken på geografiskt område eller någon speciell pedagogisk inriktning. För att få så stor variation som möjligt på svaren från respondenterna valdes därför förskolor ut med olika pedagogiska inriktningar. Informationen om de olika inriktningarna hittades på kommunens hemsida. När flera förskolor hade samma inriktning lottades det mellan dem. Urvalet bestod av sju förskolor. Från början var målet att få fyra respondenter från varje förskola. I så fall skulle underlaget bestå av 28 self reports att basera vårt resultat på vilket kändes som en hanterbar mängd med tanke på den tid vi hade på oss att slutföra arbetet. Vi blev dock medvetna om att en av förskolorna inte hade mer än två förskollärare, därför tillfrågades ytterligare två förskollärare från en annan förskola med samma pedagogiska inriktning. Det resulterade i att urvalet i slutändan bestod av åtta förskolor. Av olika anledningar var det ändå inte möjligt att få fyra deltagande förskollärare från varje inriktning. Av anonymitetsskäl nämns inte dessa anledningar. I slutändan lämnades 23 self reports ut på åtta förskolor.

Genomförande

Arbetet startade med att undersöka tidigare forskning inom ämnesområdet för att synliggöra teorier och bygga examensarbetets grund. Dessa teorier var sedan en utgångspunkt vid skapandet av syfte och frågeställningar. Denna relation mellan teori och resultat är ett deduktivt angreppssätt. Arbetet har dock genomförts i en icke-linjär process vilket oftare kopplas till induktion. Medan vi tog del av tidigare forskning fortsatte arbetet parallellt med att utforma syftet och val av redskap för datainsamling. Reflektioner kring urval pågick också under denna del av arbetet. Grunden till vårt examensarbete och de teorier som formats kompletterades baserat på resultatet (Bryman 2018, ss. 47–50).

Missivbrevet (bilaga 1) godkändes av vår handledare och mejlades sedan ut till de rektorer vars personal vi ville skulle delta i undersökningen. Missivbrevet innehöll information om vår studie. Rektorerna ombads återkoppla med svar på om de var intresserade av att delta samt vidarebefordra missivbrevet till de berörda. Brevet beskrev syftet med studien, tillvägagångssätt, när studien skulle ske samt vilka forskningsetiska regler som studien förhåller sig till (Björkdahl Ordell 2007, s. 88). Sex rektorer hörde av sig med besked om att vi var välkomna. De resterande två kontaktades en vecka innan det planerade besöket då de av olika skäl inte svarat på mejlet. Även de var intresserade av att deras undervisningsidéer skulle representeras i studien.

Frågorna i self reporten arbetades fram tillsammans med vår handledare och testades i en pilotstudie där två pedagoger som arbetar på förskola deltog. I och med att vi själva inte skulle vara närvarande när frågorna besvarades var det extra viktigt att de testades i förväg (Bryman 2018, s. 332). Deltagarna i pilotstudien ombads att svara på frågorna samt ge kritisk respons på utformningen av dem. Efter att svaren från deltagarna i pilotstudien analyserats, ändrades frågorna ytterligare en gång.

23 self reports skrevs ut och lades i var sitt kuvert tillsammans med en samtyckesblankett (bilaga 2) och en kort beskrivning av studien. Under en dag åkte vi sedan till de förskolor vars rektorer svarat, i hopp om att få träffa de som skulle delta. Åtta förskolor besöktes och med flertalet av respondenterna skapades en personlig kontakt. Då inte alla var på plats eller hade möjlighet att talas vid lämnades frågorna till någon på avdelningen som skulle vidarebefordra

dem. När veckan gått samlades svaren in och de som medverkat tackades. Återbesöket på en förskola dröjde till dagen efter då alla inte färdigställt sina svar. Av anonymitetsskäl valde vi därför att hämta alla self reports från den förskolan samtidigt. Totalt svarade 17 av de 23 tillfrågade förskollärarna. Det blev ett bortfall på sex personer. Fem av dem meddelade att de inte haft tid att genomföra self reporten. Den sista self reporten plockades aldrig upp av någon förskollärare.

Bearbetning och analys

När underlaget samlats in togs alla respondenters svar ut ur kuverten och de kuvert som innehöll en påskriften samtyckesblankett anonymiserades av en av oss. Då vi är bekanta med vissa respondenter ville vi inte veta vem som skrivit vad. Samtyckesblanketterna separerades från respondenternas svar och gavs koder. Denna kod gavs för att det vid behov skulle vara möjligt att spåra svaren till rätt respondent. Sedan lästes alla self reports högt för varandra för att lättare skapa en överblick av underlaget samt skapa en klarare bild över om det skulle vara tillräckligt för att svara på vårt syfte och frågeställningar. Allt eftersom läsningen skedde diskuterades vilka kategorier som kunde ses i svaren. Idéer uppstod utifrån vår teori om begreppet prosocial och den tidigare forskning som beskrivits i arbetet. I nästa steg delades underlaget upp mellan oss för att läsas igenom ytterligare en gång, enskilt. De två frågeställningarna förtydligades och finslipades. Under tiden läsningen pågick markerades de svar som kunde kopplas till dem. Sedan lades citaten som markerats in i tre tabeller. Kategorier skapades utefter vad underlaget visat och vår teori om begreppet. I tabellerna fick var respondents citat en egen färg, detta för att det i senare steg vid behov skulle vara möjligt att gå tillbaka till rätt self report för att kontrollera och läsa mer. Alla citat fördes sedan in i en gemensam tabell där nya kategorier formades. Variationen i svaren sågs som viktiga att bevara. Slutligen bearbetades varje kategori för att se om svaren på frågeställningarna gick att finna samt för att försäkra att innehållet speglade rubrikens namn. Underkategorier skapades och representativa citat valdes ut.

Forskningsetik

Nedan följer en beskrivning av vilka forskningsetiska ställningstaganden som tagits i beaktning under arbetets gång.

Forskningsetik i förhållande till metod

Nedan följer kriterier som kan användas för att bevisa att studien vi genomfört håller god kvalitet. *Reliabilitet* handlar om att forskarteamet är överens om sitt syfte och att de i teamet utgår från samma vetenskapliga teorier (Bryman 2018, ss. 217, 465). Vårt avsnitt om teori och tidigare forskning har hjälpt oss att finna en gemensam väg samt gett oss förståelse för vad vi i denna studie velat åstadkomma. Det faktum att vi varit tre som genomfört studien och gått igenom materialet tillsammans ett flertal gånger ökar också reliabiliteten. Vetenskapsrådet (2017, s. 12) beskriver att studier med god forskningsetik är öppna och tydliga med genomförandet av studien. Bryman (2018, ss. 217, 465) beskriver att denna öppenhet också ökar kredibiliteten av arbetet och visar på en *intern validitet*. Processen har tydliggjorts genom att föra en metoddagbok som uppdaterats kontinuerligt. *Extern validitet* står för huruvida studien går att applicera på andra platser, det vill säga till vilken grad studiens resultat går att generalisera på andra förskolor och replikeras av andra. En generalisering av vårt resultat går inte att göra då analys endast gjorts på de tankar deltagarna lyft fram. Resultatet som presenteras kan dock andra förskollärare känna igen och relatera till. Detta examensarbete kan vara till nytta för alla som arbetar inom förskola då den ger inspiration och motivation till ett sätt att arbeta med barns prosociala utveckling. Genomförandet av studien går även att imitera.

Forskningsetik i förhållande till deltagare

Löfdahl (2014, s. 36) förklarar att *samtyckeskravet* innebär att deltagarna i studien har rätt att bestämma själva över sin medverkan. Deltagaren lämnar sitt samtycke och kan när som helst under studiens gång även dra tillbaka detta samtycke. Löfdahl (2014, s. 36) förklarar även *informationskravet* som handlar om att deltagarna i studien ska få den information de behöver för att kunna avgöra om de vill delta i studien eller inte. Vi gav information i missivbrevet men även muntligt om att det var frivilligt att delta i studien samt att det var möjligt att när som helst avbryta sitt deltagande. Även information om syftet med studien gavs både muntligt och skriftligt. Bryman (2018, ss. 170–171) redogör även för *konfidentialitetskravet*. Det innebär att respondenternas uppgifter ska behandlas på ett sätt som respekterar integriteten. Deltagandet i studien har skett helt anonymt i de fall då respondenten valt att inte delge sitt namn och kontaktuppgift. I den information som respondenterna fick ta del av tillfrågades endast namn och kontaktuppgifter för att vi som utfört studien skulle kunna ta kontakt om frågor uppstod kring deras svar. Då deltagaren godkänt att vi kontaktar dem har de också fyllt i vår samtyckesblankett. Oberoende av ovanstående kommer svar ej kunna kopplas till dem i studien eftersom inga namn kommer att delges. Deras integritet respekteras genom att vi valt att koda av de som valt att skriva sitt namn för att svaren inte ska kunna härledas till några utomstående ögon. Tidigt bestämdes också att respondenterna skulle få ett kuvert att lägga sina svar i när de ansåg sig färdiga. Detta kuvert kunde de då försluta och på så vis försäkra sig om att ingen annan kan ta del av den information som skrivits ned under tiden den legat på uppsamlingsplatsen. Kuvertet var menat att ge trygghet. Bryman (2018, ss. 170–171) redogör för *nyttjandekravet*. I vår studie har vi endast använt det datamaterial vi samlat in på det sätt som vi beskrivit för respondenterna.

RESULTAT

Resultatet har delats in i fem kategorier. De fyra första behandlar aktiviteter som förskollärare planerar och genomför för att främja barnens prosociala utveckling. Sedan följer en kategori som behandlar spontana situationer och hur de tas till vara. Under varje rubrik lyfts även vilka didaktiska verktyg som används för att genomföra den undervisning som beskrivs.

Handlingar som gynnar andra

Resultatet indikerar att flera förskollärare planerar och genomför aktiviteter med syftet att få barnen att turas om, samarbeta och på andra sätt visa hänsyn till andra för att utveckla barnens prosociala beteende. Förskollärarna beskriver att barnen övas i detta då barnen spelar spel och pusslar, bygger, utför uppdrag, sjunger sånger och leker tillsammans.

Flera förskollärare beskriver grupplekar där barnen får öva sig i att samarbeta och visa hänsyn till varandra. En förskollärare beskriver hur de leker "björnen sover" och "prästens lilla kråka". I leken uppmärksammas barnen på att vara försiktiga med varandra och tänka på hur de påverkar andra.

(R13) Vi leker lekar tillsammans t.ex "björnen sover", hur ska björnen göra för att fånga ett byte utan att hen får ont? [...] Vi dansar "prästens lilla kråka" och hur gör vi för att ringen inte ska gå sönder? Hur rör man vid en kompis utan att hen ramlar/tappar balansen? Hur klappar man någon utan att det gör ont? [...] Känna sig del av något större än en själv och känna av sin egen styrka i t.ex prästens lilla kråka. Hur mycket kan jag ta i utan att bryta cirkeln?

En annan förskollärare beskriver leken "Molnet". Där får barnen röra sig till musik. När musiken tystnar ska barnen ställa sig på utlagda tidningar/sittunderlag. Allt eftersom plockas tidningarna/sittunderlagen bort och barnen behöver då samarbeta för att alla ska få plats, utan att nudda golvet. Hon förklarar även att förskollärare behöver skapa situationer där alla barn kan vara med.

(R4) "Molnet" är en samarbetslek där tidningar eller sittunderlag läggs ut på golvet, lika många som det är barn med på aktiviteten. Musik sätts på, barnen får sväva runt i rummet och när musiken tystnar ska barnen vila på ett moln genom att ställa sig på en tidning/sittunderlag. Under lekens gång tas en eller ett par tidningar/sittunderlag bort och här gäller det för barnen att samarbeta då alla barn ska få plats. Tillslut är det bara en tidning kvar och alla barn ska fortfarande få plats. [...] Som förskollärare gäller det att skapa situationer där barnet får möjlighet att lyckas, bland annat i sitt samspel med andra barn.

Resultatet indikerar att barnen i undervisningen även får möjlighet att visa hänsyn genom att ibland kompromissa, lyssna på varandra utan att avbryta och vid bokläsning kan hänsyn visas genom att sitta så att alla kompisar ser. När undervisningen sker utomhus beskrivs hur barnen har lättare för att komma överens, samarbeta och att konflikter inte uppstår i samma uträkning. Flera förskollärare framhäver att utomhuspedagogik ger förskolläraren många möjligheter till att öva barnen på att handla prosocialt. En förskollärare förklarar hur hon med hjälp av arbetet med allemansrätten kan belysa vikten av ansvar och hänsynstagande för barnen.

(R17) Många gånger krävs det samarbete för att lyckas. Genom arbetet med t.ex allemansrätten belyser vi vikten av ansvar och hänsynstagande.

När det gäller de didaktiska verktyg och arbetsformer som används för att motivera barnen att handla på ett sätt som gynnar andra, lyfts spel och pussel, sång, musik, dans, konstruktion, lek och utomhuspedagogik fram.

Dessa aktiviteter som beskrivits kan således kopplas tillbaka till prosociala handlingar genom att flera förskollärare säger sig fokusera på att hjälpa barnen att kompromissa och hjälpa andra. I nästa avsnitt följer hur förskollärare beskriver att arbetar för att utveckla barnens prosociala beteende genom att planera undervisningsaktiviteter som bidrar till att skapa en vi-känsla.

Att skapa vi-känsla

Flera aktiviteter som beskrivs fokuserar på att skapa gemensamma regler tillsammans med barnen. En förskollärare beskriver hur de gjort en ”kompissol”. På ett stort papper står de framdiskuterade reglerna nedskrivna. Varje barn har sedan fått sätta sitt avtryck, hand eller tumme för att bekräfta att de deltagit i regelskrivandet. Att skapa tillsammans ses som ett bra sätt att mötas och skapa gemenskap oavsett vilken bakgrund barnen har eller vilket språk de talar. Även utomhuspedagogik kan ses som ett verktyg då gemensamma aktiviteter utomhus kan utformas, exempelvis i form av skidturer och skogspromenader. En förskollärare belyser att glädje och samhörighet är viktiga beståndsdelar i aktiviteter med syftet att skapa vi-känsla beskrivs.

(R3) Framför allt ser vi att aktiviteter som skapar känslan av glädje och samhörighet med varandra resulterar i känslan av trygghet. Om man har kul ihop så vill man hjälpa varandra.

Resultatet visar på att grupplekar leks med syftet att få barnen att lära känna varandra och känna en gemenskap. Flera förskollärare belyser att barnen lär sig mycket genom lek. Lek influerad av barnens intresse samt glädje anser flera förskollärare främjar lärande.

(R11) Genom leken och deras intressen. Det är egentligen bara att relatera till sig själv, tycker jag något är roligt, lär jag mig snabbt och med glädje.

För att hjälpa barnen att skapa goda relationer beskriver en av förskollärarna hur en aktivitet skapats där barnen skriver sitt namn på en sten som sedan läggs i en påse. Vidare beskrivs hur barnen sedan får ta upp en sten och ta reda på vem den tillhör samt ge det barnet en klapp eller kram. Kompismassage lyfts också fram som en aktivitet, till för att barnen ska utveckla en ökad omtanke om varandra och på det sättet öka gemenskapen i gruppen. Glädje återges kunna skapas genom att barnen sjunger tillsammans men även med hjälp av musik, och rörelse.

(R13) Barn får känna gemenskap genom att röra sig till ex miniröris där alla barn ska göra samma rörelser. De får se på varandra, härma varandra och uppskatta varandras tokigheter.

Något som flera förskollärare beskriver påverkar arbetet med att skapa en vi-känsla handlar om hur många barn som genomför aktiviteten. I smågrupper ses möjligheten som större för barnen att skapa goda relationer till varandra.

De didaktiska verktyg och arbetsformer som lyfts fram i resultatet för att skapa en vi-känsla är skapande, utomhuspedagogik, lek, massage, musik, rörelse och smågrupper. I nästa avsnitt följer hur förskollärare återger att de arbetar för att utveckla barnens prosociala beteende genom att planera undervisningsaktiviteter som bidrar till att barnen lär känna sig själva.

Att lära känna sig själv

Resultatet indikerar också att flera förskollärare ser arbetet med att utveckla barnens förståelse för sig själva som ett sätt att bidra till barnens prosociala utveckling. Resultatet visar på att aktiviteter skapas för att öka barnens trygghet och självkänsla. Flera förskollärare beskriver att de arbetar med känslor tillsammans med barnen. En förskollärare förklarar att de lär barnen att

läsa av känslouttryck, att våga visa sina känslor, våga känna olika samt att sätta ord på sina känslor och våga prata om dem.

(R3) För oss har arbetet med känslor varit viktigt i vårt arbete för att öka motivationen att handla med omsorg om andra. Vi jobbar med att kunna läsa av känslouttryck, att våga visa sina känslor, våga känna olika och våga prata om hur saker känns, sätta ord på sina känslor.

Flera förskollärare återger att de arbetar med att utveckla barnens förståelse för sina känslor med hjälp av spel, skapande, drama, skönlitteratur, musik och samtal. Det framgår även att det är något de anser är viktigt under hela dagen.

Vikten av att forma aktiviteter som ger barnen förutsättningar att kunna bibehålla en god hälsa lyfts fram i respondenternas svar. Några förskollärare beskriver att rörelsepass planeras in under dagen. Flera beskriver att barnens omtanke om andra ökar när de får möjlighet att förstå vad de behöver för att må bra och känna sig trygga, känner sig bekräftade och tar hand om sig själva. En förskollärare lyfter att det är av betydelse att skapa platser för vila och avskildhet samt att barnens önskan om att vara ifred ska respekteras.

(R10) Något som vi har märkt är hur viktigt det är att barnen har möjlighet att få vara ifred om de vill och får stunder av avslappning. Vi har ordnat platser i rummen där man kan vila. [...] Det är okej att säga att hen vill vara ifred.

De didaktiska verktyg och arbetsformer som lyfts fram i resultatet är spel, skapande, drama, musik, skönlitteratur, rörelsepass, samtal, vila samt inomhusmiljön för att få barnen att lära känna sig själva. I nästa avsnitt följer hur förskollärare skildrar att de arbetar för att utveckla barnens prosociala beteende genom att planera undervisningsaktiviteter som bidrar till att barnen får möjlighet att samtala och inta andras perspektiv.

Att samtala och inta andras perspektiv

Genom att samtala med barnen beskriver flera förskollärare att de kan få dem att reflektera över situationer de i livet kan ställas inför och vad det innebär att respektera varandra. När möjlighet ges beskriver flera förskollärare att en fördel är om de samtalen kan ske i mindre grupper. Dockteater och rollspel där karaktärer ställs inför dilemman, skildras som verktyg för att få barnen att reflektera och komma fram till lösningar. En förskollärare förklarar hur hon arbetar med artiklar ur Barnkonventionen. Hon beskriver att arbetslaget dramatiserar olika problem som karaktärerna "Tjosan-Hejsan" och "Lill-Hare" ställs inför. Hon återger hur barnen får bidra med förslag på lösningar.

(R8) Vi jobbar även med artiklar ur Barnkonventionen genom en figur som heter Tjosan-Hejsan. Vi pedagoger dramatiserar med hjälp av figuren Tjosan-Hejsan och Lill-Hare. Gör olika problemlösningar där barnen får vara med och säga hur djuren ska agera för att det ska bli bra för alla.

Det framkommer i respondenternas svar att rollspel används som verktyg både då barnen själva spelar en roll för att sätta sig in i en annans situation men också då förskollärarna spelar upp ett scenario där de medvetet gör fel. Situationer gestaltas oftast utifrån något som barnen själva stöter på i vardagen och samtal beskrivs som viktigt i denna typ av aktiviteter. Några förskollärare skildrar hur de återkommande använder samma figurer för att de upplever att barnen känner sympati för figuren. Förskollärarna beskriver att barnen sedan kan använda de reflektioner de fått genom samtalet då de själva sätts i dilemman som liknar figurens.

Flera förskollärare förklarar hur de skapar förutsättningar för samtal och reflektion kring situationer, dilemman, känslor och andras perspektiv. En förskollärare återger att hon använder TAKK (tecken som alternativ och kompletterande kommunikation) som stöd vid sång. Flera förskollärare säger sig ta hjälp av konkret material vid sagoberättande.

(R4) Berätta sagor med konkret material som t.ex. "Sagan om vanten", "Sagan om den lilla gumman" och "Kramkrokodilen" och samtala med barnen kring handlingarna och hur barnen tror att de olika figurerna känner sig.

Ett exempel på böcker som används av flera förskollärare är *kompisböckerna*, baserade på barnkonventionen. Förskollärarna belyser att de med hjälp av böcker uppmärksammar barnen på karaktärernas känslotillstånd och reflekterar kring möjliga orsaker till att de känner som de gör. En förskollärare beskriver att barn kan ha svårt att reflektera över känslor när de väl befinner sig i situationer då det krävs.

(R13) Vi ser på hur karaktärerna ser ut, är någon glad? Varför då? Är någon arg? Varför då? För oss är det viktigt att barnen ska visa och handla med omsorg till såväl kamrater som till ting. När vi under bokläsningen ställer frågor och reflekterar tillsammans får barnen möjlighet att tänka till och tänka efter som inte är lika lätt i en leksituation där barnens känslor är mer här och nu.

Citatet nedan visar på att film också kan användas för att skapa samtal och diskussion om olika dilemman.

(R6) Vi ser på filmer som tar upp olika dilemman. [...] Vi stoppar filmen mitt i och diskuterar hur barnen i filmen kan gå vidare, ser vidare och pratar igen efter filmens slut.

Resultatet pekar på att samtal, drama, filmer, sånger, TAKK, konkret material och skönlitteratur används som didaktiska verktyg för att få barnen att sätta sig in i andras perspektiv. I nästa avsnitt följer hur förskollärare skildrar att de arbetar för att utveckla barnens prosociala beteende genom att ta vara på spontana situationer som uppstår under dagen.

Spontana situationer

Förskollärarna beskriver att de i spontant uppkomna situationer försöker uppmärksamma barnen inom alla tidigare beskrivna riktningar (handlingar som gynnar andra, skapa vi-känsla, lära känna sig själv, samtala och inta andras perspektiv). Detta indikerar att de spontana situationerna i sig kan ses som didaktiska verktyg. Några förskollärare belyser att de inte lägger någon större vikt vid att planera aktiviteter med syftet att motivera barn till att handla prosocialt. De anser istället att det viktigaste är att ta vara på de spontana situationer som uppstår under dagen. En förskollärare förklarar att det för henne handlar om att uppmärksamma barnens positiva handlingar i vardagssituationerna.

(R16) Kan inte säga att jag genomför några särskilda aktiviteter för detta. För mig handlar det mer om att fånga och uppmärksamma barnens positiva handlingar gentemot varandra i vardagssituationerna.

En förskollärare beskriver att det är viktigt att lyfta turtagning och vad det innebär att respektera varandra, oavsett målet med aktiviteten. Det framgår att det viktigaste är att vara en god förebild för barnen.

(R1) Har vi aktiviteter så är vi ofta i mindre grupp och där arbetar vi och lyfter upp turtagning och vi pratar mycket om hur man är mot varandra och vad det innebär att respektera varandra. Jag tänker att positiva erfarenheter motiverar barnen att handla med omsorg om andra. Och det

är vi pedagoger och framför allt om man jobbar med de yngre åldrarna, som är de främsta förebilderna. Sen spelar inte aktiviteten så stor roll.

Förskollärarna lyfter fram att de uppmuntrar barnen till att hjälpa andra, kompromissa, dela med sig och på andra sätt visa hänsyn, vid matsituationer, vid av/påklädning i hallen och i den fria och planerade leken. Barnen uppmuntras även till att trösta varandra.

(R15) Jag som pedagog tar ofta tillfällen i akt att lyfta omsorgssituationer, att kunna hjälpa en kompis av med kläderna efter utevistelsen, trösta en ledsen kompis, ta den nyvakna kompisens i hand och hjälpa denne till soffan är bara några få exempel.

(R5) I aktivitet och leksituationer som uppstår spontant. Vid påklädning i hallen, när de ska sortera och plocka i ordning efter lek och aktivitet.

Det framkommer att situationer där förskollärare får möjlighet att uppmuntra barnen till att handla med omsorg om andra kan uppstå närsomhelst under hela dagen och att förskollärare behöver ta vara på dem.

(R4) Jag tänker att man som förskollärare kan ta tillvara alla situationer under hela dagen för att uppmuntra barnen till att handla med omsorg om andra.

När det uppstår en situation där barnet utför en prosocial handling beskriver alla förskollärare i studien att de berömmar beteendet. Flera förskollärare förklarar att de stöttar barnen då det uppstår konflikter genom att ge dem verktyg för att lösa dem. Bland annat beskrivs ritsamtal och samtalsbilder som verktyg av några förskollärare. Vid konfliktsituationer försöker förskollärarna förklara känslorna i situationen som uppstått, frågor ställs och barnets känslor bekräftas.

(R3) Vi försöker utveckla barnens känslomässiga utveckling genom att ta oss tid till att samtala, ställa bra frågor, bekräfta känslor och hjälpa barnen att sätta ord på vad som hänt och vad som känts.

Flera förskollärare återger att de även uppmuntrar barnen till att inta andras perspektiv, vara försiktiga och ta hand om sakerna på förskolan och i naturen för att motivera dem att längre fram handla prosocialt.

(R17) Trampa inte på svampen, där kan någon bo eller kan bli någons mat. Skräm inte djuren, var rädda om naturen.

(R6) Jag vill att de ska behandla andra som de vill bli behandlade och att de ska kunna sätta sig in i andra människors situation.

En förskollärare uppmuntrar inte bara barnen att inta andras perspektiv, utan förklarar att hon uppmuntrar dem till att själva tänka efter för hitta ett sätt att hjälpa någon.

(R10) T.ex. om någon är ledsen - hur kan vi hjälpa till?

Sammanfattningsvis går det att urskilja att förskollärare beskriver att de utnyttjar spontana situationer för att utveckla barnens prosociala beteende. De spontana situationer som beskrivits kan på ett tydligt sätt kopplas tillbaka till prosociala handlingar genom att vi kan se att de fokuserar på att hjälpa barnen att kompromissa, dela med sig och hjälpa andra.

Resultatsammanfattning

Sammanfattningsvis indikerar resultatet att förskollärare planerar och genomför undervisningsaktiviteter som tar fyra olika riktningar med syftet att utveckla barnens prosociala beteende. De återger även att de försöker utnyttja spontana situationer i samma syfte. I en riktning finns aktiviteter som syftar till att få barnen att handla på ett sätt som gynnar andra. Gemensamt för dessa aktiviteter är att barnen får turas om, samarbeta, kompromissa och visa hänsyn till andra. Här beskrivs spel och pussel, sång, musik, konstruktion, lek och utomhuspedagogik vara didaktiska verktyg. Att skapa vi-känsla är en annan riktning och aktiviteterna syftar till att skapa en gemenskap i barngruppen genom att göra saker tillsammans, skapa gemensamma regler och ha roligt ihop. Skapande, utomhuspedagogik, lek, massage, musik, rörelse och smågrupper förklarar förskollärarna att de använder som didaktiska verktyg för att skapa en vi-känsla. I en tredje riktning återger förskollärarna att de planerar och genomför aktiviteter med målet att barnen ska få möjlighet att lära känna sig själva. För att uppnå syftet beskrivs en användning av verktygen samtal, spel, skapande, drama, musik, skönlitteratur, dans, rörelse, vila samt inomhusmiljön. I den fjärde riktningen skildras det att förskollärarna fokuserar på aktiviteter där samtal och att inta andras perspektiv ställs i centrum. Reflektion kring situationer, dilemman, känslor och andras perspektiv sägs vara viktiga beståndsdelar. De didaktiska verktyg som framställs är drama, film, sång, AKK (alternativ och kompletterande kommunikation) och skönlitteratur. Till sist belyser förskollärarna att de utnyttjar spontana situationer för att utveckla barnens prosociala beteende.

DISKUSSION

Syftet med detta examensarbete är att utveckla kunskap om hur förskollärare beskriver att de genom undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling. Syftet är vidare att undersöka vilka didaktiska verktyg som används i det arbetet. I detta avsnitt kommer resultatet av studien sättas i relation till tidigare forskning.

Resultatdiskussion

Van Poeck och Östman (2019, ss. 59–69) beskriver att undervisning ska fylla vissa funktioner. Vårt resultat pekar på att barnen ges möjlighet att införskaffa sig specifika kunskaper för att kunna handla prosocialt (kvalificering), förstå vilka normer och värden som värdegrunden är uppbyggd av för att förstå vilka förväntningar som finns och varför (socialisering) samt få verktyg för att lära känna sig själva och skapa egna värderingar (subjektifiering).

Handlingar som gynnar andra

Resultatet tyder på att förskollärarna i syfte att utveckla barnens prosociala beteende planerar och genomför undervisningsaktiviteter inom riktningen *handlingar som gynnar andra* som får barnen att samarbeta, kompromissa, turas om och visa hänsyn till varandra. Spel och pussel, musik, konstruktion, lekar och utomhuspedagogik beskrivs vara verktyg som används i detta arbete. Öhman (2003, s. 100) redogör också för att lek kan användas som ett didaktiskt verktyg i detta syfte. Även Jensen (2013, ss. 88–89) belyser att barn i lek bland annat övas i att turas om, kompromissa och uppmärksamma sin lekkamrats olika känslor. Paulsen (1996, s. 22) redogör för att estetiska aktiviteter kan användas som ett didaktiskt verktyg i syfte att utveckla barnens sociala egenskaper. Något nytt som framgår i resultatet som inte beskrivs i tidigare forskning är att spel, pussel, konstruktion samt utomhuspedagogik också kan skulle kunna användas som didaktiska verktyg.

Att skapa vi-känsla

Resultatet indikerar att förskollärarna planerar och genomför aktiviteter med syftet att skapa en vi-känsla i barngruppen. Enligt Sonnby-Borgström (2013, s. 190) skapas empatiska relationer enklare mellan människor som känner varandra och har positiva erfarenheter av att umgås. De beskriver även att när vi känner oss som en del av en grupp stärks vår tendens till empatisk inlevelse. I studiens resultat framgår det att skapande, utomhuspedagogik, lekar, massage, smågrupper och musik kan ses som didaktiska verktyg för att skapa en vi-känsla.

Öhman (2003, s. 44) beskriver vikten av att förskollärare tillsammans med barnen sätter tydliga regler. I resultatet framgår det att detta är något som förskollärarna beskriver sig göra bland annat i aktiviteter såsom "kompissolen". En annan aktivitet som förskollärare använder för att skapa en vi-känsla i gruppen, beskrivs vara kompismassage. Svinth (2018) belyser hur massage kan vara ett sätt att få människor att komma närmare varandra. Resultatet tyder också på att flera av förskollärarna låter barnen skapa tillsammans i grupp för att genom det utveckla en vi-känsla. Att den sortens aktivitet kan leda till en känsla av gemenskap lyfter även Granberg (2001, ss. 26–27) då hon beskriver hur barn genom gemensamt bildskapande kan utveckla sin sociala kompetens och förmåga till empati. Hyson och Taylor (2011) lyfter att förskolläraren behöver skapa aktiviteter där barnen får leka och umgås tillsammans för att forma en vi-känsla i barngruppen. I vårt resultat kan vi se att förskollärarna beskriver att gemensamma lekar leks för att barnen ska lära känna varandra och för att skapa en känsla av samhörighet. Flera förskollärare betonar vikten av att skapa glädje och ha roligt tillsammans och att glädje kan skapas genom att barnen tillsammans får sjunga. De beskriver även att det kan skapas med hjälp av musik och rörelse då barnen gör miniröris tillsammans. Studiens resultat visar även på att

flera av förskollärarna anser att det finns fördelar med att arbeta i smågrupper. Benson McMullen et. al (2009) belyser att smågrupper kan vara ett verktyg då barnen där får det lättare att skapa goda relationer till varandra. Att utomhuspedagogik kan vara ett verktyg för att få barnen att skapa goda relationer nämns inte i tidigare forskning.

Att lära känna sig själva

Brodin och Hylander (2002, ss. 103–107) belyser att det är när barnen känner sig själva och har förståelse för sina känslor som de kan stötta andra. Även vårt resultat pekar på att förskollärarna arbetar med att skapa en trygghet hos barnen och få dem att utveckla en god självkänsla samt förståelse för sig själva. Öhman (2003, s. 49–50) understryker att undervisningsaktiviteter alltid ska utgå från barnens behov. Förskollärarna i vår studie beskriver att de använder sig av didaktiska verktyg såsom spel, skapande, drama, musik, skönlitteratur, rörelsepass, vila samt inomhusmiljön. Samtal kan också ses som ett didaktiskt verktyg. Öhman (2003, s. 49) lyfter också fram att samtal är ett viktigt verktyg för att få barnen att lära känna sig själva och sina känslor bättre.

Flera förskollärare beskriver att de genomför undervisningsaktiviteter där skönlitteratur läses eller olika situationer spelas upp för barnen där de får fundera över hur karaktärerna ska gå vidare eller hur de ska lösa en konflikt. Smith (2013) betonar vikten av att barnen i aktiviteterna får möjlighet att använda sitt samvete. Han beskriver också att dramatisering kan vara till hjälp i detta fall. Cigala, Mori och Fangareggi (2014) beskriver att dramatiseringar som dessa skulle kunna utgå från skönlitteratur. Även Öhman (2003, s. 48) beskriver att drama, sagor och lek är användbara didaktiska verktyg då barnen där får möjlighet att bearbeta sina känslor. Just lekens betydelse för att bearbeta känslor och hitta nya lösningar framhäver även Jensen (2013, ss. 88–89). Paulsen (1996, ss. 25–26, 73, 84) beskriver att estetiska verktyg och aktiviteter kan bidra till att ge barnen sätt att uttrycka sig, få förståelse för begrepp och på det sättet även få förståelse för sin omvärld. Granberg (2001 ss. 26–27) ger bild och form som exempel på estetiska verktyg. Att spel, vila, inomhusmiljö och rörelsepass kan användas som didaktiska verktyg är något nytt som inte berörs i tidigare forskning.

Att samtala och inta andras perspektiv

I studien lyfts vikten av att erbjuda barnen möjligheter att reflektera och inta andras perspektiv och att undervisningsaktiviteter utformas i en riktning som får barnen att fokusera på det. Resultatet tyder också på att förskollärare genom att samtala med barnen får dem att reflektera över situationer de ställs inför och vad konsekvenserna av dem kan bli utefter hur de känner och handlar. Vikten av att barnen får möjlighet att reflektera och föra dialog med vuxna är även något som Öhman (2003, ss. 48–49) beskriver. Hon belyser vikten av att barnens tankar och känslor kommer till uttryck och att det ska finnas en öppenhet mellan barn och vuxna där utrymme ges att lyfta åsikter och tankar. Det framgår inte i vårt resultat att sådana samtal också används för att barnen då övar sig i att reflektera. Dock beskriver Öhman (2003, s.49) att flera steg i den empatiska processen kräver ett visst mått av reflektionsförmåga vilket då kan ses som ytterligare en riktning. Hägglund och Fredin (2011, ss. 72–73) förklarar vikten av att diskussion och samtal får ta plats i slutet på ett drama (rollspel) för att skapa en gemensam bild av vad som kan vara ett möjligt sätt att agera. Didaktiska verktyg som förskollärarna i vår studie beskriver att de använder sig av i sådan undervisning är rollek och drama. Smith (2013) förklarar att förskolläraren med hjälp av dockor lättare kan få barnen att sätta sig in i dennes perspektiv och känslor då fokus inte finns på dem själva. Rasmusson och Erberth (2008, ss. 150–151) belyser också att drama kan vara ett värdefullt verktyg i dessa aktiviteter. De lyfter främst dramatisering av konflikter.

Flera förskollärare i studien beskriver aktiviteter där barnen får möjlighet att sätta sig in i någon annans perspektiv. Vikten av att barnen tillsammans med förskollärarna reflekterar kring olika upplevelser för att belysa olika känslor som kan uppstå framhävs. Verktyg som förskollärarna beskriver att de använder sig av förutom drama är också sånger, skönlitteratur och konkret material vid sagoberättande. Andra verktyg är också TAKK och film. Dessa nämns dock inte i tidigare forskning.

När barn fått delta i aktiviteter där de förväntas inta någon annans perspektiv eller se en annan bild av världen än den de själva har motiverar det dem att vilja handla prosocialt beskriver Cigala, Mori och Fangareggi (2014). De belyser även vikten av att förskolläraren är delaktig under hela processen. Som vårt resultat visade kan skönlitteratur vara ett verktyg och det visar även Lithoxidou, Georgopoulos, Dimitriou och Xenitidou (2017) studie. Förskollärarna i vår studie beskriver hur de estetiska uttrycksformerna har stor betydelse inom sådana aktiviteter som får barnen att inta andras perspektiv och på så sätt utvecklar deras prosociala beteende. Detta belyser även Paulsen (1996, ss. 25–26, 73, 84). I vårt resultat framgår det inte att barnens lek också kan ha stor betydelse för deras utveckling av ett prosocialt beteende. Dock beskriver Jensen (2013, s. 90) att barnens låtsaslek spelar stor roll i den utvecklingen. Där blir barnen upplysta om varandras tankar.

Att använda spontana situationer som didaktiskt verktyg

Många förskollärare beskriver hur de försöker att i de spontana situationer som uppstår under dagen göra barnen uppmärksamma inom alla tidigare beskrivna riktningar. Eftersom att förskollärarna motiverar barnen att handla prosocialt i många av de vardagliga aktiviteterna har vi valt att se spontana situationer som ett verktyg i sig. Spontana situationer som nämns är vid måltider, vid av/påklädning i hallen, i skogen, vid konflikt samt i den fria och planerade leken.

Resultatet visar på att barnen i spontana situationer uppmuntras till att utföra *handlingar som gynnar andra*. Förskollärarna beskriver att de uppmuntrar barnen att hjälpa andra, kompromissa, dela med sig och på andra sätt visa hänsyn. Förskollärarna framställer även att de försöker skapa vi-känsla genom barnens lek. Hyson och Taylor (2011) beskriver att det kan skapas en vi-känsla när barnen får umgås och leka tillsammans. Resultatet visar att lek uppstår oplanerat. Det är därför möjligt att dra slutsatsen att barnen även i spontana situationer får möjlighet att bygga upp en *vi-känsla*.

Resultatet indikerar även att förskollärarna anser att det är viktigt att *samtala* med barnen om deras känslor och hjälpa dem att *lära känna sig själva* bättre och att det är något som görs under hela dagen. Öhman (2003, s. 49) belyser även hon att samtal är värdefullt för att få barnen att lära känna sig själva. Brodin och Hylander (2002, ss. 103–107) belyser att det är en förutsättning för att barnen ska kunna stötta andra. Förskollärare i vår studie förklarar att de i spontana situationer även uppmanar barnen att *inta andras perspektiv*. Exempelvis beskriver en förskollärare hur hon i skogen uppmärksammar barn på skogens invånare och hur hon uppmuntrar dem till att ta hand om naturen. Cigala, Mori och Fangareggi (2014) beskriver att barn som övas i att inta andras perspektiv får det lättare att få förstäelse för andra vilket i sin tur kan få dem att motiveras att handla prosocialt.

Öhman (2003, s. 49) lyfter att förskollärare behöver hitta en balans mellan noga planerade och spontana aktiviteter där barnen själva väljer att delta och att undervisningen behöver utgå från barnens intressen. Då förskollärarna får arbetet med empati att löpa som en röd tråd genom hela dagen är det till fördel för barnens relationer och prosociala utveckling i förskolan. I Lpfö (2018, ss. 7, 12, 15, 19) beskrivs vikten av att undervisningen i förskolan utgår från både ett planerat

och ett spontant innehåll och att barnen i undervisningen ska ges möjlighet att få förståelse för andra människors situation samt vilja att hjälpa dem.

Metoddiskussion

Bryman (2018, s. 563) belyser att en kvalitativ studie kan syfta till att få reda på deltagarnas subjektiva tankar. En diskussion har handlat om vilket redskap som lämpar sig bäst för att få reda på dessa tankar. Self report som redskap har jämförts med muntlig intervju. Vi ville i studien visa på en stor variation av aktiviteter och didaktiska verktyg. Self report blev då en lämplig metod då det gav oss möjlighet att nå ett större antal förskollärare än om vi använt intervju. Då intervju kräver tid för transkribering. Det är dock svårt att säga om variationen hade framgått i intervjuer. Å ena sidan hade inte alla pedagogiska inriktningar kunnat bli representerade. Å andra sidan vet vi inte om variationen ändå hade blivit tydlig om förskollärarna skulle få tid på sig att svara och få möjlighet att utveckla sina svar mer än vad som är möjligt i skriftlig form. En annan diskussion har handlat om huruvida respondenternas svar blivit tydligare vid en personlig intervju då ansiktsuttryck, kroppsspråk och tonläge spelar in i hur vi tolkar det de säger. Då materialet har bearbetats har en utmaning varit att förstå och uppfatta den text de skrivit.

Davidsson (2007, s. 71) och Bryman (2018 ss. 565–566) beskriver att det är viktigt att frågorna formuleras tydligt vid användandet av self report som redskap. För att göra det lättare för oss att tolka respondenternas svar samt tydliggöra för dem vad syftet med frågorna var, valde vi att inte använda begreppet prosocial i self reporten. Istället utgick frågorna från begreppets definition. Begreppet beskrevs istället som handlingar där andras behov sätts före ens egna. Exempel på sådana handlingar som gavs var: att dela med sig, hjälpa andra, trösta och kompromissa. Vi upplever att det var ett bra val då de svar respondenterna gav svarade på vårt syfte.

Respondenterna fick en vecka på sig att svara på frågorna. Något vi ställt oss frågande till är om studiens validitet påverkats på grund av detta. Förskollärarna har kunnat diskutera frågorna tillsammans och på så sätt kunnat påverka varandras svar. Anledningen till att de fick så lång tid på sig var för att frågorna kunde upplevas som djupgående och kräva ett visst engagemang. Davidsson (2007, s. 73) beskriver att en fördel vid användandet av self report som redskap är att respondenterna får tid på sig att tänka igenom sina svar. Några förskollärare bad trots detta om att få mer tid då de inte hunnit svara så djupgående som de velat. Vissa sa att vi gärna fick kontakta dem för att följa upp svar då de ansåg att det är lättare att prata om frågorna än att skriva om dem. I efterhand kan vi därför se att intervju av den anledningen hade kunnat underlätta för respondenterna. Om intervju hade använts som metod hade vi ändå velat ge dem frågorna på förhand för att de skulle få möjlighet att förbereda sig på frågorna. I slutändan har vi dock ändå kommit fram till att de svar vi fick med hjälp av self report varit tillräckliga för att svara på våra frågeställningar och syfte. Därför ångrar vi inte vårt val av metod.

Vikten av personlig kontakt vid utlämnandet av self report har blivit mycket tydligt. Även Davidsson (2007, s. 79) belyser att detta är viktigt. En slutsats som vi kan dra är att bortfall skett då vi trots försök inte haft möjlighet att träffa respondenten. En åtgärd för att undvika detta hade kunnat vara att bokat en tid med alla förskolor för att försäkra oss om att de tillfrågade förskollärare varit där och då gemensamt lämnat ut information om deltagandet. Den personliga kontakten har även diskuterats utifrån ett annat perspektiv. Då vi är bekanta med några av deltagarna har vi frågat oss om detta påverkat när vi läst svaren. För oss har det varit möjligt att urskilja vem respondenten är trots anonymiseringen. Vi har reflekterat över om detta

påverkat studien på något sätt men kommit fram till att det inte gjort det då vi sökt efter variation i svaren.

Detta examensarbetets validitet stärks då bearbetningen av svarsunderlaget genomförts med hänsyn till respondenternas tankar om hur aktiviteter motiverar barnen till att handla prosocialt. Exempelvis hade aktiviteten kompismassage naturligt i resultatet kunnat placeras under rubriken "Handlingar som gynnar andra". Det framkommer dock i svarsunderlaget att förskollärarna planerar denna aktivitet i syfte att få barnen att komma närmare varandra. Därför placerades denna aktivitet ändå under rubriken "Att skapa vi-känsla". Något annat vi diskuterat har handlat om att vårt resultat grundar sig på respondenternas egna svar om hur de resonerar kring att de genom undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling. Vi är medvetna om att det på grund av det inte är möjligt för oss att avgöra huruvida deras beskrivningar faktiskt stämmer överens med hur de i praktiken arbetar. I denna studie har slutsatser endast dragits utifrån förskollärarnas beskrivningar av sitt arbete.

Att skriva tre

Som vi tidigare nämnt har detta arbete gjorts av tre studenter. Vi upplever att det har givit oss en djupare förståelse av ämnet och fått oss att under arbetets gång reflektera kring vårt eget förhållningssätt och agerande mer än om vi skrivit var och en för sig. Eftersom studien resulterat i två examensarbeten har vi också skapat en bredare bild av vad begreppet prosocial innebär och hur förskollärare kan arbeta med det. Att vi valde att göra studien tillsammans har även resulterat i att vårt svarsunderlag tolkats av fler och arbetet i sin helhet korrekturläst av fler vilket Bie (2014, s. 89) framhäver som en fördel. En utmaning med att skriva två arbeten har dock varit att fokusera lika mycket på båda och bibehålla den röda tråden då vi kontinuerligt behövt växla mellan dem.

Didaktiska konsekvenser

Vi kan se att förskollärarna i studien beskriver att de oftast använder estetiska uttrycksformer som didaktiska verktyg när syftet är att utveckla barns prosociala beteende. Något vi reflekterat över är huruvida förskolans fysiska miljö återspeglar det. En miljö som ger utrymme för barn att vid olika tillfällen, planerat såväl som spontant, skapa på olika sätt skulle kunna innebära att fler förutsättningar ges för barnen att handla prosocialt och utveckla sitt prosociala beteende. Kompetensutveckling skulle kunna vara till hjälp för förskollärare som inte känner sig bekväma med att använda olika estetiska uttryckssätt. Genom att förskollärare får testa olika uttrycksformer samt utökar sina kunskaper inom dessa uttryckssätt kan en trygghet uppstå.

Resultatet tyder på att förskollärarna i spontana situationer ofta uppmärksammar barn på handlingar som utvecklar barns prosociala beteende. Det blir viktigt att förskolläraren skapar tillfällen för det och ser möjligheter till lärande i alla situationer. Det kan vara vid av och påklädning i hallen då förskolläraren uppmanar barnen att hjälpa varandra med att sätta på sig en vante eller sträcka sig efter en mössa, eller efter sovvila då en förskollärare beskriver att den uppmuntrar ett barn att ta den nyvakne i handen och hjälpa hen till soffan. Vi kan därför dra slutsatsen att förskollärarens förhållningssätt och syn på när och hur barn tillförskaffar sig kunskap har extra stor betydelse när det kommer till spontana situationer³.

Van Poeck och Östman (2019, ss. 59–69) redogör för undervisningens funktioner. Vi kan se att arbetet med prosocial utveckling till största del handlar om sociala färdigheter och personlig utveckling (socialisation och subjektifiering). Skolverket (2019) beskriver hur ämneskunskaper

---

³ Examensarbete. *Att vara en god förebild – Relationen mellan förskolläraren och barns prosociala utveckling.*

(kvalifikation) stått i rampljuset sedan läroplanen infördes år 1998. Vi önskar att omsorgens status nu kommer att öka i samband med den nya läroplanen. Tidigare forskning visar att förskollärare kan planera och genomföra aktiviteter som fokuserar på att utveckla barns prosociala beteende. Det är betryggande att resultatet indikerar att förskollärare också gör detta. Om arbetet med att planera och genomföra aktiviteter inom detta område fortlöper och får utrymme i förskollärarens planering kan Löfgrens (2015, s. 23) beskrivning av en framtid där barn inte utvecklat en empatisk förmåga och sociala kompetens undvikas.

REFERENSER

Andréasson, Per (2013). Att mäta empati. I Bohlin, Henrik & Eklund, Jakob (red.) *Empati: teoretiska och praktiska perspektiv*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 201–214

Benson McMullen, Mary, Addleman, Jennifer M., Fulford, Amanda M., Moore, Sarah L., Mooney, Shari J., Sisk, Samantha S. & Zachariah, Jasmine (2009). Learning to Be "Me" while Coming to Understand "We": Encouraging Prosocial Babies in Group Settings. *Young Children*, 64(4), ss. 20–28

Tillgänglig på Internet:

<https://search-proquest-com.lib.costello.pub.hb.se/eric/docview/61814395/483106A35C9440ACPQ/2?accountid=9670>

Bie, Kristin (2014). *Reflektionshandboken för pedagoger*. 1. uppl. Malmö: Gleerups

Björkdahl Ordell, Susanne (2007). Att tänka på när du planerar att använda enkät som redskap. I Björkdahl Ordell, Susanne, Dimenäs, Jörgen & Davidsson, Birgitta. *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 84–96

Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (2002). *Själv-känsla: att förstå sig själv och andra*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3 Stockholm: Liber

Cigala, Ada, Mori, Arianna & Fangareggi, Francesca (2015). Learning Others' Point of View: Perspective Taking and Prosocial Behaviour in Preschoolers. *Early Child Development and Care*, 185(8), ss.1199–1215

Tillgänglig på Internet:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03004430.2014.987272?needAccess=true&redirect=1>

Davidsson, Birgitta (2007). Self report - att använda skrivna texter som redskap. I Björkdahl Ordell, Susanne, Dimenäs, Jörgen & Davidsson, Birgitta (red.) *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 70–81

Eidevald, Christian & Engdahl, Ingrid (2018). *Utbildning och undervisning i förskolan: omsorgsfullt och lekfullt stöd för lärande och utveckling*. Första upplagan Stockholm: Liber

Einarsson, Anneli (2013). Dramapedagogik som form för medierat lärande. I Amhag, Lisbeth, Kupferberg, Feiwei & Leijon, Marie (red.) *Medierat lärande och pedagogisk mångfald*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 125–148

God forskningsred [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Tillgänglig på Internet:

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningsred.html>

Granberg, Ann (2001). *Småbarns bild- och formskapande: lek med former, färger och linjer*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Holm, Ulla (2001). *Empati: att förstå andra människors känslor*. 2., [uppdaterade och utök.] utg. Stockholm: Natur och kultur

Hyson, Marilou & Taylor, Jackie L. (2011). Caring about Caring: What Adults Can Do to Promote Young Children's Prosocial Skills. *Young Children*, 66(4), ss. 74–83

Tillgänglig på Internet:

<https://search.proquest.com/eric/docview/1011399060/B0A3EDA232B4010PQ/37?accountid=9670>

Hägglund, Kent & Fredin, Kirsten (2011). *Dramabok*. 3. uppl. Stockholm: Liber

Jensen, Mikael (2013). *Lektorier*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Kihlström, Sonja (2007). Intervju som redskap. I Björkdahl Ordell, Susanne, Dimenäs, Jörgen & Davidsson, Birgitta (red.) *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 47–56

Kinge, Emilie (2015). *Empati: närvaro eller metod*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Lithoxidou, Loukia S, Georgopoulos, Alexandros D., Dimitriou, Anastasia Th. & Xenitidou, Sofia Ch. (2017). "Trees have a soul too!" Developing Empathy and Environmental Values in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 5(1), ss. 68–88

Tillgänglig på Internet:

<https://eric.ed.gov/?id=EJ1158501>

Läroplan för förskolan: Lpfö 18. (2018). [Stockholm]: Skolverket

Tillgänglig på Internet:

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=4001>

Löfdahl, Annica (2014). God forskningssed - regelverk och etiska förhållningssätt. I Löfdahl Hultman, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.) *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. 1. uppl. Stockholm: Liber ss. 32–43

Löfgren, Håkan (2015). A noisy silence about care [Elektronisk resurs] Swedish preschool teachers' talk about documentation. *Early years*. 36:1, 4–16

Tillgänglig på Internet:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-120816>

Omsorg i förskolan är en förutsättning för undervisning. (2019). Stockholm: Skolverket

Tillgänglig på internet:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/omsorg-i-forskolan-ar-en-forutsattning-for-undervisning>

Paulsen, Brit (1996). *Estetik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Van Poeck, Katrien & Östman, Leif (2019). Sustainable development teaching in view of qualification, socialisation and person-formation. I Östman, Leif, Öhman, Johan & Van Poeck, Katrien (red.) *Sustainable Development Teaching: Ethical and Political Challenges [Elektronisk resurs]*. Routledge ss. 59–69

Rasmusson, Viveka & Erberth, Bodil (2008). *Undervisa i pedagogiskt drama: från dramaövningar till utvecklingsarbete*. 3., förnyade uppl. Lund: Studentlitteratur

Smith, Charles A. (2013). Beyond “I’m Sorry”: The Educator’s Role in Preschoolers’ Emergence of Conscience. *Young Children*, 68(1), ss. 76–82

Tillgänglig på Internet:

<https://search-proquest-com.lib.costello.pub.hb.se/eric/docview/1373091492/B0A3EDA232B4010PQ/24?accountid=9670>

Sonnby-Borgström, Marianne (2013). Empati och affektiv kommunikation. I Bohlin, Henrik & Eklund, Jakob (red.) *Empati: teoretiska och praktiska perspektiv*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 173–199

Svinth, Lone (2018). Being touched: the transformative potential of nurturing touch practices in relation to toddlers learning and emotional well being. *Early child development and care*, 188(7), 924-936

Tillgänglig på Internet:

https://pure.au.dk/ws/files/152579148/Being_touched_the_transformative_potential_of_nurturing_touch_practices_in_relation_to_toddlers_learning_and_emotional_well_being_accepted_manuscript_2018.pdf

Öhman, Margareta (2003). *Empati genom lek och språk*. 2., [aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber

(BILAGA 1) MISSIVBREV

Hej!

Vi är tre studenter från förskolläraryrket på Borås Högskola som nu är inne på vår sista termin. Just nu skriver vi examensarbete i pedagogik och vårt valda ämnesområde är prosocialt beteende. Syftet med detta arbete är att undersöka hur förskollärare resonerar kring hur de kan påverka barns prosociala utveckling. Vi har fördjupat oss i forskning och litteratur, men har också för avsikt att ta hjälp av verksamma förskollärare genom en self report (en enkät med intervjufrågor).

Vi upplever en förändring i samhället; en förändring som tar avstånd från tankar om gemenskap och gruppens vinning. Nu upplever vi att individens framgång ofta sätts främst. Förskollärare vi talat med som varit verksamma under många år har beskrivit att de upplevt den förändringen även på förskolan, hos barnen. Vi är intresserade av att höra era reflektioner kring hur förskollärare kan vara föredömen i att till exempel vara empatiska. Vi önskar också att ni delar med er av aktiviteter som ni tänker utvecklar barnens förmåga att handla exempelvis omtänksamt och osjälviskt.

Vår avsikt är att besöka er förskola för att lämna ut frågorna senast torsdag den 28 november vecka 48. Det finns i studien utrymme för fyra förskollärare att delta. De förskollärare som väljer att delta har sedan en vecka på sig att vid en tidpunkt som passar dem, besvara frågorna. Vi hoppas att ni kommer vara intresserade av att delta och kan se det som en möjlighet till reflektion.

Under genomförandet av undersökningen kommer vi att ta hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Era svar kommer sedan att ligga till grund för två examensarbeten. Deltagandet är frivilligt och den som deltar kan när som helst välja att avsluta sin medverkan. Deltagandet behandlas konfidentiellt vilket innebär att vi inte kommer att be om några namn i svarsformulären och resultatet kommer enbart att användas i forskningsändamål.

Om ni har några frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta oss eller vår handledare för mer information.

Tacksamma för er hjälp.

Hoppas vi ses!

Med Vänliga Hälsningar

Sara Hasselsjö xxxxxxxx@student.hb.se

Sofi Engström xxxxxxxx@student.hb.se

Linnéa Bohman xxxxxxxx@student.hb.se

Handledare

Susanne Klaar xxxxxxxxxxxxxxxx@hb.se

(BILAGA 2) SAMTYCKESBLANKETT

HÖGSKOLAN I BORÅS
Bibliotek, information, pedagogik och IT

2019-11-28

Samtycke till insamling och behandling av uppgifter om dig

Som en del av kursen 11FK75 vid Högskolan i Borås utför vi två studier med syftena att undersöka: förskollärares resonemang om hur de genom sitt sätt att agera och möta barn skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling samt hur förskollärare resonerar kring hur deras sätt att planera och genomföra undervisning skapar förutsättningar för barns prosociala utveckling.

Resultaten av studierna kommer att sammanställas i oidentifierad form och presenteras så att inga uppgifter kan spåras till dig. De kontaktuppgifter du lämnar kommer endast att användas i de fall vi skulle behöva kontakta dig för att följa upp svar som du lämnat. Dessa uppgifter kommer aldrig att anges i något dokument. Uppgifterna du lämnar raderas när studierna är klara.

Du bestämmer själv om du vill delta i studien. Det är helt frivilligt att lämna samtycke, och du kan när som helst ta tillbaka ett lämnat samtycke. Dina uppgifter kommer då tas bort.

Jag samtycker till att uppgifter om mig samlas in och behandlas enligt ovan.

Underskrift

Namnförtydligande

Ort och datum

(BILAGA 3) SELF REPORT

Till dig som medverkar,

Syftet med undersökningen är att få reda på förskollärares resonemang om hur de genom aktiviteter samt sitt sätt att agera och möta barn skapar förutsättningar för barn att utvecklas till omsorgsfulla människor som sätter andras behov före sina egna genom att exempelvis dela med sig, hjälpa andra, trösta och kompromissa. De svar vi får kommer att ligga till grund för två examensarbeten. De första tre frågorna syftar till att få reda på ert sätt att vara. Sedan följer fem frågor som fokuserar på aktiviteter och situationer.

Self report är ett sätt att komma åt människors subjektiva tankar, åsikter och erfarenheter om ett ämne (Davidsson, 2007). Fördelen med detta sätt att intervjua är att ni i lugn och ro kan besvara frågorna och att vi som undersöker inte påverkar era svar. Under genomförandet av undersökningen kommer vi att ta hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Du som deltar kan när som helst välja att avsluta din medverkan. Även om en fördel med self report är att vi som undersökare inte påverkar era svar är dock nackdelen att vi inte kan ställa följdfrågor om vi inte förstår vad ni menar. Deltagandet är anonymt vilket innebär att vi inte kommer att be om ditt namn men om du tycker att det är okej att bli kontaktad för uppföljning av svar vänligen skriv ditt namn och kontaktuppgifter i svarsformuläret. Fyll i så fall även i samtyckesblanketten.

Använd lösbladen eller skriv på dator om du föredrar det (skriv i så fall ut din skrivna text istället). Om du har några frågor eller funderingar är du välkommen att kontakta oss eller vår handledare.

Kontaktperson: Sofi Engström 07xxxxxxx, xxxxxx@student.hb.se

Handledare: Susanne Klaar xxxxxxxxxx@hb.se

Del 1

1a) Hur försöker du vara/agera för att motivera barnen att handla med omsorg om andra? Förklara och ge exempel.

1b) På vilket sätt motiverar det barnen?

2. Finns det några utmaningar i arbetet som du beskrivit? Vilka?

Del 2

3a) Vilka aktiviteter genomför du som förskollärare för att öka barnens motivation till att handla med omsorg om andra? Ge flera exempel på aktiviteter och beskriv innehållet i dem.

3b) Vad med aktiviteterna tänker du motiverar barnen till att vilja handla med omsorg om andra?

4. Under vilka spontana situationer under dagen anser du att förskollärare kan ta tillfället i akt för att öka barnens motivation till att handla med omsorg om andra?

5. Hur reflekterar du över och utvärderar dessa aktiviteter? På egen hand, med kollegor och/eller med barnen?

6. Finns det några utmaningar i arbetet som du beskrivit? Vilka?

7. Är det något du vill tillägga?

TACK för din hjälp!

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se